

HUQUQIY ONG , HUQUQIY MADANIYAT TUSHUNCHALARINI TALQIN ETISH ZARURIYATI

Shomurodov Alijon Turayevich

*Mehnat va ijtimoiy munosabatlar akademiyasi" nodavlat ta'lim muassasasi
umumkasbiy fanlar kafedrasida katta o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada demokratik jamiyat qurish asosi sifatidagi yuksak huquqiy ong va madaniyatga ilmiy asoslangan baho tahlil qilingan hamda mutafakkirlarning fikri asosida o'rganib chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *huquqiy madaniyat, huquqiy ong, fuqarolik jamiyati, huquqiy vijdon, siyosiy va huquqiy tizim.*

KIRISH

O'zbekiston xalqi intilayotgan ideal jamiyat asosini, undagi munosabatlar poydevorini yuksak ma'naviyat va ilg'or rivoj topgan siyosiy-huquqiy madaniyat tashkil etadi. Zero, huquqiy davlat va ma'rifiy jamiyatning huquqiy madaniyati ham shunga munosib bo'lishi lozim. Huquqiy madaniyat fuqarolik jamiyati ma'naviy kamolotining, davlatchilik rivoji va huquqiy tizim yetuklarining muhim ko'rsatkichi, undagi munosabatlarning mohiyatini ifodalovchi omil hisoblanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Xalqning ma'naviy va madaniy qadriyatlarini qayta tiklash, o'z navbatida, belgilangan ezgu maqsadlar sari sabot-matonat bilan intilishni, hozirgi va kelgusida erishilishi mo'ljallanayotgan huquqiy ong va madaniyat darajasini chuqur tahlil etish hamda unga ilmiy asoslangan xolis baho berishni taqozo etadi. Shu bois, mamlakatimizda fuqarolik jamiyatini barpo etishda huquqiy ong va madaniyatni yuksaltirish davlatimiz oldida turgan dolzarb masalalardan biridir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev ta'kidlaganidek, "Fuqarolarimiz huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirish, ularning siyosiy faolligini oshirishda ham Konstitutsiyaning o'rni va ahamiyati beqiyos ekanini alohida ta'kidlash joiz [1, b. 100].

Ayniqsa bir tuzumdan o'tib, yangi demokratik davlat barpo etish jarayoni benihoya murakkab ekanligi hamma boxabar bo'lgan holat. Murakkab o'tish davrida insonlar ruhiyatida, ongida jiddiy o'zgarishlar sodir bo'lib, unda eski qadriyatlardan voz kechish va yangilarini qabul qilish jarayoni yuz beradi va u og'riqli, o'tkir palladir. Rossiyalik taniqli huquqshunos olim V. S. Nersesyans ta'kidlaganidek, bu davrda, bir tomondan, odamlarda tezgina huquqiy ijtimoiy davlat qurish, insonlarni byurokratlashgan amaldorlarning hamda jinoiy tuzilmalarning o'zboshimchaligi va qonunni mensimasligidan himoya qila oladigan chinakam huquqiy tizimni yaratish imkoniyatiga nisbatan bo'lgan ishonch kamaya bormoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Ikkinchi tomondan esa, bugungi huquqiy ongda hali rivojlanmagan, ko'p jihatlari bilan madaniylasha olmagan bozor g'oyasining ta'siri katta. Ayni paytda, shu narsa ayonki, ma'rifiylashgan bozor munosabatlari uchun rivojlangan individual huquqiy ong, huquqning insonlar tomonidan qadrlanishi, individning huquqiy madaniyatga asoslangan mustaqil harakatlar sodir etishga, o'zini-o'zi tartibga solishga qodirligi juda zarurdir" [2, b. 396–397].

Huquqiy ong tushunchasiga oid manbalar va fikrlar ko'pligiga qaramasdan, bu masalaga yondoshuvda muayyan noaniqliklar, turli fikrlar mavjudligi va ba'zan esa ularning bir-biriga zidligi holatini kuzatish mumkin. Shu bois, bugungi kunda huquqiy ong tushunchasi bo'yicha huquq nazariyasida aytilgan fikrlarni tanqidiy bir nazardan o'tkazib, ularda umumiylik va o'zgacha yondoshuvlarni aniqlashga harakat qilishimiz lozim.

Huquqiy ongga manbalarda berilgan ta'riflarga e'tibor qaratamiz: professor Z. M. Islomov huquqiy ongga shunday ta'rif beradi: "Huquqiy ongni mamlakat fuqarolarining ham amaldagi huquqqa, yuridik amaliyotga, fuqarolar huquqlari, erkinliklari, majburiyatlariga, ham orzu qilingan huquqqa va boshqa huquqiy hodisalarga munosabatini ifodalovchi huquqiy sezgilar, g'oyalar, baholar, tasavvurlar tizimi sifatida ta'riflash mumkin" [3, c. 537]. Bu ta'rifda huquqiy ong nimalar, ya'ni qanday omillar asosida shakllanishi masalasi e'tibordan chetda qolgan.

Professor Yu. A. Dmitrievning ta'rificha, "huquqiy ong bu insonlarning va ularning turli birliklarining hamda butun jamiyatning amaldagi huquq va huquqiy hodisalarga nisbatan qarashlari, g'oyalari, tasavvurlari, hislari yig'indisidir" [4, b. 547]. Ushbu ta'rifda huquqiy ongning muhim funksiyasi bo'lgan, Z. M. Islomov ta'kidlab ketgan baholash faoliyati e'tibordan chetda qolgan.

Rossiyalik huquqshunos olimi A. N. Golovistikovanning huquqiy ongga bergan ta'rifi Y.A.Dmitrievning ta'rifi bilan bir xil, ya'ni "huquqiy ong bu insonlarning va ularning turli birliklarining hamda butun jamiyatning amaldagi huquq va huquqiy hodisalarga nisbatan qarashlari, g'oyalari, tasavvurlari, hislari yig'indisidir" [5, b. 658]. Bu ikki muallifning ta'rifi tasodifan aynan bir xil bo'lib, unda insonlarning kutilayotgan, xohlanayotgan, Z. M. Islomov ta'biri bilan aytganda "orzu qilinayotgan huquqqa" nisbatan munosabatlari hamda huquqiy ong shakllanishining omillari nazardan chetga qolgan.

R. A. Romashov va A.G.Indiklarning ta'rificha, "huquqiy ong insonlarning ijtimoiy hayotning yuridik ahamiyatli hodisalariga (amaldagi qonunchilikka, yuridik amaliyotga, insonlar va fuqarolarning huquq va erkinliklariga) nisbatan baholovchi ruhiy munosabatini ifodalovchi huquqiy tasavvurlari, qarashlari, g'oyalari, hislari, hayajonlari majmuidir" [6, b. 346]. Bu ta'rifda ham insonlarning kutilayotgan huquqqa munosabati hamda huquqiy ongni shakllantirish omillari e'tibordan chetda qolgan.

Ayni paytda, yuqoridagi ta'riflarning barchasida jiddiy yaqinlik mavjudligini e'tirof etish zarur. Shunday bo'lishiga qaramay, ushbu bayonetilgan ta'riflar ichida Z. Islomovning ta'rifi ushbu ijtimoiy hodisaning muayyan jihatlari batafsil qamrab olgan. Unda

insonlarning nafaqat amaldagi huquq balki, istalayotgan, “orzu qilinayotgan” huquqga nisbatan munosabati ta’kidlangan.

Yuqoridagilarga asoslangan holda, huquqiy ongga quyidagicha ta’rif berish mumkin: Huquqiy ong bu jamiyatning taraqqiyot darajasi bilan belgilanadigan ijtimoiy ongning muhim bir tarkibiy qismi bo’lgan, insonlarning huquq, siyosiy-huquqiy hodisalar, yuridik amaliyot, huquqiy tizim va istalayotgan, kutilayotgan huquq haqidagi fikrlari, o’ylari, his-tuyg’ulari, qarashlari, iztirob-kechinmalari hamda baholari va tasavvurlari majmuasidir.

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa qilib aytganda jamiyatning huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirish yuzasidan davlatimiz rahbari Sh. M. Mirziyoev ta’kidlaganidek, “...qonun ustuvorligini ta’minlashda huquqiy madaniyatni yuksaltirish, fuqarolarni qonunga hurmat ruhida tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi” [13, b. 108]. O’z navbatida bu boradagi faoliyatni takomillashtirish qonunni hurmat qilish, huquqiy jamiyatning, siyosiy va huquqiy tizimlarning samarali faoliyatko’rsatishining asosiy talablaridan biri bo’lib qoladi.

ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. Mirziyoev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo’lini qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko’taramiz. 1-jild.-Toshkent.: “O’zbekiston”, 2017. –B.100.
2. Azizxo’jaev A.A. Davlatchilik va ma’naviyat. –Toshkent: Sharq, 2014. –B.97-98; Проблемы общей теории права и государства. –Moskva: Izd. Gruppy. NORMA-INFRA, 2014. – S.396-397.
3. Islomov Z.M. Davlat va huquq nazariyasi. –Toshkent: Adolat, 2017. –B.537.
4. Dmitriev Yu.A. Huquqiy ong va huquqiy madaniyat. / Hukumat va huquqlar nazariyasi. ostida. ed. Pigolkin. -Moskva: Yurayt-Izdat, 2016. -547-bet.
5. Golovistikova A.N. Huquqiy ong va huquqiy madaniyat. / Davlat va huquq nazariyasi muammolari. - Moskva: EKSMO nashriyoti, 2015. - S. 658.
6. Davlat va huquq nazariyasi. ostida. ed. prof. R.A. Romashova. - Sankt-Peterburg: R. Aslanova nashriyoti. “Yuridik markaz matbuoti”, 2015. -S. 346.